ఆసావేరి

వెంకటరత్నం, బస్తీ బ్రతుకు ఇహ యీ జన్మకు విడిచిపెట్టానని ఖాయంచేసుకున్న తరువాత, - ఏనాడో పుట్టిపెరిగిన మేనమామలగారి ఊరు చేరుకున్నాడు: ముక్కు-పచ్చలు ఆరకముందు ఆ గ్రామం వదిలిపెట్టి, - చదువుకోసం బస్తీ చేరుకోవడ మేమిటి! ఇహ అంతే, - మళ్ళీ నాటికి నేడు, - పదిహేనేళ్లకు, - మళ్ళీ ఆ ఊరు తొక్కడం:

వేసంకాలం సెలవలు వచ్చినా యింటికి వెళ్లడమనే మాటే లేదు: మేనమామకు ఏటికి ఏడాదీ బస్తీలో, - ఏదో కోర్టులో ఏ తగాయిదో ఉంటూనే ఉండేది. చుట్టుపక్కల షుమారు ఏభై అరవై గ్రామాల తాలూకు దావా తగాయిదాలన్నీ ఈయన చేతిమీదుగానే నడిచేవి. పాపం ఆ బ్రాహ్మడికి, - బ్రతికినన్నాళ్లూ క్షణం తీరికంటూలేదు.

పోనీ ఆద్యంతాలకు యింత లప్ప యిచ్చాడా అంటే - అదీ లేదు; ఆ కొంప ఒకటీ - మరో రవంత చెక్క —

ఆ యిల్లు ఒక్కటే - ఒంటికట్టుగా మిగిలింది : అదీ ఇన్నాళ్లనుంచీ దీపంపెట్టే దిక్కు అంటూ లేక, - అలాగే అఘోరిస్తూంది, — ఉన్నంత మేర ఉంది - కూలినంత మేర కూలింది - ఏదో ఊళ్లోవాళ్ల పుణ్యమా అంటూ - అసలు నామరూపాలు లేకుండాపోక - అంతంతమాత్రంగా ఉంది.

అమ్మమ్మ పుణ్యమా అంటూ, - చెప్పించిన రెండు ముక్కలూ అబ్బినవి. కాని, చెప్పిన బుద్ధులు ఒక్కటైనా చెవికి ఎక్కలేదు. ఆవిడది ఎప్పుడూ ఒక్కటే పోరు — 'చెడి పోతావురా, నాయనా పెళ్ళిచేసుకొని ఒక్క యిల్లువాడవి అవరా !—'!

పెళ్లిమాత్రం చేసుకోనంటాడు. నీవు ఏది చెప్పినా చేస్తానుకాని, - అదిమాత్రం ఎత్తవద్దంటాడు. పోనీ అని, - అమ్మమ్మ ఊరుకుంటుందా - ఆవిడ ఆ నసా మానలేదు - వీడు అదే జవాబూ మానలేదు.

చదువుకున్న ముక్కలు అక్కరకు వచ్చినవి : తోటి వారందరికన్నా ప్రయోజకు డనిపించుకుంటూన్నాడు. ఊళ్లో నలుగురిచేతా, - ఔననిపించుకుంటూన్నాడు - వాహినీగా నే బ్రతుకుతున్నాడు -

'ఎంత సంపాయించిమాత్రం ఏంలాభం ?- బ్యాంకీలో డబ్బు మూలుగుతుంటేమాత్రం - అదంతా ఏం జేసుకోను ?- ఏ పాణెమూ లేకపోయిన తరువాత - ఇదంతా ఎవరు తినను ?

నేను హారీ అన్న తరువాత, - ఆకలి ఎరిగి, వేళకు పట్టెడు అన్నం పెట్టేదిక్కైనా ఉండదాయె - వీడు ఏం కాను ?- వెయ్యేళ్ళు పండాల్సిన పంట వీడి బ్రతుకు ఎలా నెళ్లమారను?-'

ఇదే ఎంతసేపటికీ అమ్మమ్మగొండాడింపు ! వినడం పరిపపాటైపోయి - క్రమంగా, - వినిపించుకోకుండా చక్కా-బోయేవాడు -

పెళ్ళి మాటంటే గిట్టకపోవడానికి - అవతల నాగిస్తూన్నది ఏమీ లేదు :

—తను పుట్టినతరువాత, ఇంకా నెలైనా వెళ్లక ముందే, - అమ్మంటూ లేకుండాపోయింది : అమ్మ ఎలా ఉండేదో తెలియదు : గ్రాయకం వస్తూన్నప్పటినుంచీ - ఇదొక్కటె గుర్తు - ఎప్పుడు చూసినా, నాన్న తన్ను ఒళ్లో కూర్చోపెట్టుకునో, - చంకను వేసుకునో, భుజంమీద బజ్జో పెట్టుకుని చిచ్చికొడతూనో - ఎప్పుడూ ఏడుస్తూండేవాడు వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూండేవాడు - తన్ను గుండెలకు గట్టిగా అదుముకుని, - భయంవేసేట్టు బావురుమనేవాడు. గుండెలు చీలిపోతున్నట్టు రంపకోతగా మూలిగేవాడు -

అదే జ్ఞాపకం : నాన్న పడ్డబాధంతా జ్ఞాపకం-

అమ్మమ్మ కసూబుసూ మన్నప్పుడల్లా అమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చేది - నాన్న మూలుగు వినపడేది-

ఎందరితీరో, పేరుపేరువరుసా చెప్పి అమ్మమ్మ విసుక్కున్నప్పుడల్లా - 'ఇదీ సంగతి !' అని విప్పిచెపుదా మని

పించేది - చెపితే, - ఆ సత్యకాలం మనిషికి ఏం అర్థం అవుతుంది? - కూతురుని తలచుకుని కుమిలిపోతుంది-.

అమ్మమ్మకు, - చెట్టంత కూతురు పోయిందన్న విచారంకన్న - అలాటి కుషితో వెయ్యేళ్ళూ వర్థిల్లే అదృష్టం అమ్మకు లేకపోయిందనీ, ఎప్పుడో, ఎప్పుడో అని బ్రతికిన ఆ నాలుగునాళ్ళూ, కంటికి ఏకధారగా తపస్సుచేసి, తపస్సు ఫలించి కన్ను మూశాడనీ, - నాన్న నే, - నాన్న పడ్డ బాధనే తలచుకుని ఎప్పుడూ ఇదయేది: నాన్నంటే, - అమ్మమ్మకు, ఆ ఉన్న ఒక్క కొడుకుమీందా కన్నగూడా ఎక్కువ లక్ష్యం.

పెళ్ళిమాట ఎత్తితే, - అందుకూ అంతభయం! - అచ్చటా - ముచ్చటగా, చక్కగా చెట్టాపట్టాలు వేసుకుని చిలకాగోరింకలల్లే పోయే, ఏ దంపతుల్ని చూసినా, - కర్మం తప్పివస్తే - వాడూ అలాగే కుమిలిపోవాల్సిందేకదా అనిపించేది - మనస్సు ఎప్పుడూ శుభం పలికేది కాదు-

౨

వెంకటరత్నానికి ఒక్కడే మనసుకలిసిన స్నేహితుడు. ఆ ఒక్కడికి పెళ్ళీ పేరంటాలు అయినాయి. కాని, ఒక్కనాడూ పట్టుమని సుఖపడ్డ పాపానపోలేదు. ఆ చిన్నది, - అసలే అబ్బనాకారం పిల్లట - ఆపడుకు ఆపడు వచ్చినకొద్దీ ఏమూ త్రమూ రెక్కోకపోంగా, - మరీ మ్మాలికచెడ్డది: అయినా,-

ఆ అడ్డంకి తీరి, వీడి యింటికి – అంటే రంగశాయి యింటికి వచ్చిన వేళావిశేషంకొద్దీ రవంత కోలుకుంది: అది, చివరకు మూణ్ణాళ్ళ ముచ్చటే అయినా, అంతలోనే, పెనిమిటికి అర చేత వైకుంఠం చూపించింది. చివరకు. అంత బాధపడ కుండా, – చూసేవారిని బాధపెట్టకుండా కాలం తీరిపోయింది.

—— రంగశాయికి ఇంతటి కష్టం వచ్చిందని కబురు తెలియగానే, వెంకటరత్నం, ఓ వారంరోజులబాటు మూసిన కన్ను తెరవలేదు: ఇంకోవారం రోజులదాకా వీధిమొగం చూడ లేదు :

ఇంకా ఒంటికి సత్తువ సరిగ్గా చేరుకోకపోయినా, నడిచేందుకు ఓపిక లేకపోయినా, అలాగే యీడుకుంటూ బయలుదేరాడు.

'ఎక్కడికి రా నాయనా, ఇప్పుడూ?' అంది అమ్మమ్మ: ఫలానిచోటికని చెప్పాడు :

'అయితే యిప్పుడు వద్దులే!' అంది :

'ఏం?' అన్నాడు :

'నువ్వు – వెళ్ళినవాడివి, ఏదో అడ్డదిడ్డంగా వాగు తావు ! – బాగుండదు' అని బ్రతిమాలినట్టు చెప్పింది –

'నాకేమంత కళ్ళు మూసుకుపోయినాయనుకున్నావా?– వాడలా పుట్టెడు దుఃఖంతో ఉంటే–'

'అదేరా నాయనా, నేను వద్దన్నది! వాడు మళ్ళీ పెళ్ళికొడు కవుతూంటే–!'

'ఆఁ !' అని వెంకటరత్నం దద్దరిల్లిపోయినాడు–

'కాకేంరా !-పెళ్ళాం పోతే, పెళ్ళికొడుకు!-ఈపూటే శుభమస్తు అనుకుంటారుట !- నెల తిరగకముందే,- ఆమూడు ముళ్ళూ పడిపోవద్దూ మరి !-' వింటూనే నిలుచున్నవాడు అలా చదికిలపడిపోయినాడు - అమ్మమ్మ తన ధోరణిలో పాత ఆలాపన ఎత్తుకుంది :

'అది, ఒక్క- ఆ రుషికి చెల్లిందిరా నాయనా !-నాతల్లి, నా కడుపులో చిచ్చుబెట్టిపోయిన తరువాత, ఆ నాయన ఒక్క- నాడు పట్టుమని ఇంత అన్నం తిన్నాడా,- ఏనాడైనా కంటి నిండా-ఆదమరచి నిద్రపోయినాడా ?-అలా, ఏడ్చి ఏడ్చి-'

వెంకటరత్నం ఒరదూసిన కత్తల్లే బయలుదేరాడు.

రంగశాయిని, నమిలి మింగేద్దామన్నంత కోపంగా ఉంది: వీడూ ఓ మనిషేనా? - వీడిదీ ఓ బ్రతుకేనా ?—

—గుమ్మం ఎక్కుతూనే, అనవలసినవి నాలుగూ అనేశాడు, మొగానే ! పట్టుకు దులిపేశాడు.

రంగశాయి, దేనికీ సమాధానం చెప్పకుండా, వింటూ తలవంచుకు కూర్చున్నాడు. కొంతసేపటికి తలఎత్తి, మొండి చూపు చూశాడు: అక్కడున్న పెద్దమనుష్యులలో ఒకరు కల్పించుకున్నారు.

—'చాల్లేవయ్యా అనవసర ప్రసంగం'. - మహా కొమ్ములు మొలిచినట్లు మాట్లాడుతున్నావ్ - పిలవని పేరంటంగా వచ్చి, ఏమిటీ ఆగడం ? - ఇది కుటుంబ వ్యవహారం!-'

అలా వాగుతున్న దౌడ వాచేట్టు కొట్టడం వెంకట రత్నం చేతులో పనే ! - కాని, అసహ్యంవేసి, కొంచెం

అంచాడించాడు : ఇంతలో, ఈతణ్ణి ఎరుగున్న మరోవృద్ధు అనునయంగా ఇలా మొదలు పెట్టాడు-

'అలా క్కాదు నాయనా !'

'ఇది, ప్రపంచధర్మం - ఎంత దుఃఖం వచ్చినా, శరీరఇంద్రియ వ్యాపారము లున్నవి చూశావ్వా, - అవి యధారీతిని సాగుతుండవలసిందే ! ఇది కేవలం భగవన్నిర్దిష్టము బాబూ-'

వెంకటరత్నం ఒళ్లు మరచిపోవడానికి ఇంతకుమించిన పురేపు అక్కర లేదు.

ఆవృద్ధు ఎక్కడకు తేలుస్తాడో తనకు తెలుసును - మనిషిపోతే పోయిందే అనుకో - పుట్టెడు దుఃఖమే అనుకో,- అందుకని, నిత్య - నైమిత్తిక కర్మకాండ ఏది మానాడు ?- పోయినవాళ్ల కోసం అఘోరిస్తూ కూర్చుంటే ఇహ ఆ బ్రతుకు ఏంకాను ? - ఉసూరుమంటూ రోజులు ఎలా వెళ్ళమారను?- ఇదే ధోరణి కాదూ ?-

ఈ ముక్కలన్నింటికీ తలదన్నే సబబైన సమాధానాలు వెంకటరత్నానికి తెలియకనా ?

—'ఏంబాబూ, సరేగానీ, - ఇలా కాకుండా, మరో లాగు జరిగిం దనుకోండి! - పిల్లదే ఉండి, - చిన్నవాడే కన్ను మూశా డనుకోండి ! - అప్పుడూ ఇదేనా తతంగము ?- ఆశ్రయం ఏమీ లేనిదే, - పండితుడికీ, వనితకూ లతకూ బ్రతుకు తెరువు లేదని, పెద్దలు సెలవిచ్చిన మాటే కద ! -

అందుకని, ఏడుపులూ పెడబొబ్బలూ మానిపించి, – మళ్ళీ పెళ్ళిపందిరి వేయించే వారేనా ?–'

ఇలా ఛీ అంటే, అవతల పెద్దమనిషి,—సవ్యంగా సమాధానం చెప్పడం మానేసి, మొగం కండలు చించుకుని, గంపంత యాగీ చేసి, అందరూ కలిసి తన్ని తరిమేసినంత రభస చేస్తారని రూఢిగా తెలుసు: ఆయనకు జవాబుచెప్పడం అనవసరం :— ఆ మొగంవంక చూస్తేనే, మీద తేళ్ళూ జెర్రులూ ప్రాకినంత కంపరం ఎత్తుకొచ్చించి. ఆయన నయగారాలు వింటూంటే పరమఅసహ్యం వేసింది :

ఉవ్వెత్తు తామసం దిగమ్రింగుకుంటూ, కొట్టినట్టు లేచి నిలుచున్నాడు; మండిపడుతూ వచ్చేస్తున్నాడు :

రంగశాయి,-సిగ్గూ బిడియమూ లేని మొగం పెట్టుకుని, లేచివచ్చి—

'సాయంకాలము కలుసుకుంటాను లేరా !_'అన్నాడు.

'వద్దు—ఈ జన్మకు నీ మొగం చూపించవద్దు—' మెడ నరాలు బిగుసుకుపోయినట్టు రిక్కించి, — తనలో తాను గొణుక్కున్నాడు — వచ్చేశాడు—

—జ్వరం వచ్చినా బాగుండిపోను. ఒళ్లు తెలియకుండా మూలుగుతూ పడిఉండేవాణ్ణు—కాక తగలకపోగా,— మెడకు తాడు పోసి,— గాడినూతిలో,- దింపినట్టుంది : నెత్తి మీద వేయికొండలపెట్టు ఏదో పెద్ద గుయ్యారం పడ్డట్టు ఉంది : నోటికి వచ్చినట్లు తిట్లన్నా పెగిలినా,-కొంత ఇదిగా

ఉండేది : మాటంటూ పెగలదు : ఎదు(రొమ్ములో కుతకుత లాడిపోతూంది-

కాని,—అలా పట్టూ విడుపూ అంటూ లేకుండా, తిని - కూచుని ఖాయలా తెచ్చుకోవడం కూడా విసుగే :

'దేనికి నే నింత బాధపడటం ?-

ఒక్క రంగశాయి మొగానే ప్రొద్దుపొడిచిందా ?

లోకంలో నూటికి ముప్పాతిక ఈ తీరేగా ?

అందరినీ ఉద్ధరించగలుగుతున్నానా ?

అవకతవకలు మాన్పించగలుగుతున్నానా ?-

లోకం ఎట్లా పోతే నాకేం ?-

నాదోవ నాదీ !- దానిగతి దానిదీ !-

—అని మొండితనం, - బొత్తిగా ఉడుకుమోతుతనంగా వచ్చేదే కాని, - నిభాయించుకోలేకపోయేవాడు : వడసారం ఆ వయసుకే, వెర్యేళ్లూ నిండిన ఆ చిన్నదాన్ని తలంచు కుంటే, మళ్లీ మనసు యథాప్రకారం అయేది.

'-(బతికినన్నాళ్లూ, అలా, ముక్కుతూ మూలుగుతూనే, అలాగే ఓపికా, లేని నవ్వూ తెచ్చిపెట్టుకుని, కట్టుకున్నవాణ్ణి సుఖపెట్టాలని ఇదయింది, కాని, తా నేం బావుకున్నది ?-

అదంతా, వీడు మరచిపోయినట్టేనా ?-

కొత్తనీరు వచ్చి, పాతనీరు తుడిచి పెట్టుకుపోయిన తీరేనా ?- ఆ చిన్నదే జ్ఞాపకం రాకుండా (బతికే రాక్షసుడా?-

కాడనుకుందాం : రంగశాయి మామూలుమనిషే అనుకుందాం : లోకాన్నుద్ధరించేందుకే, పెద్దఘటాల పోరు

మాపుకు సేందుకే, మళ్ళీ గూట దీపం పెట్టే దిక్కు-కోసం పట్టుబలవంతాన మొగ్గాడనకుండాం!

ఇహ, ఆ సంసారం ఏం లక్షణంగానో ఉంటుంది: వీడు, ఈ పెళ్ళాంమీద చిరాకు వచ్చినప్పుడల్లా, పోయిన దాన్ని తలచుకుంటూ, కంటతడి. పెట్టుకుంటూ,- నీకన్న అదే మంచిది, గుణవంతురాలు అని, అయినవేళా, కానివేళా ఎంచులు పెడుతూంటే,- ఇహ, మరి, దీని మనసు ఎలా ఉంటుంది?- వాళ్ల ఆయనకు రెండో సంబంధం కాని - తనకు మొదటి అఘోరింపేకదా-

—వీధిబడి అరుగుమీద, ఏ బ్రాసంటి చంటివాడు,- బోడిపలకమీద గీతలు గీస్తున్నట్టు,- మనస్సంతా, ఇలాంటి దద్దమ్మ-ఆలోచనలు గీరుకుంటున్నాయి-పలక విసిరికొట్టినట్టు-మనసు విసిరివేశాడు-అది, చెక్కు- చెదరకుండా కప్పల్లే అంటి పట్టుకుని ఉంది:

ఈ ఆలోచనల్లో ఒక్కటీ తనది కాదు: అవన్నీ ఆది కాలంనుంచీ, ఎందరో గింజుకుంటూన్నవి-పూర్వజన్మకు మల్లే పట్టుకుని బాధిస్తూన్నవి-

క్రీస్తునాథుడు అందరి పాపాలకూ ఆహుతిఅయిపోయిన, పంథొమ్మిదివందలపండ్ల పైచిలుకు, యీనాడు, ఇంతచదువూ చదివి, ఇన్నీ చూసి, ఇలావాజమ్మల్లే ఆలోచిస్తూ పడుకోవడం తనకూ, తను చదువుకున్న అంతంతలావు పుస్తకాలకూ పరమ - నామర్దా!

కాని, ఇప్పుడు ఏమిటి చెయ్యడం ?- రంగశాయిని పట్టుకుని, పనసకాయకుమల్లే, పప్పు-పప్పు చేసేస్తే-

చేస్తేమటుకు, వీడి ఒక్కడి పీడా విరగడై పోతుందికాని, లోకం అంతా, డొంకలో పల్లేరు కాయ లేగా !-

-గోడకేసి కొడుతున్న బంతల్లే, ఎటు ఆలోచించినా ఎదురుతిరిగి, తనముందరే మళ్లీ గంతువేస్తూంది : కొట్టినకొద్దీ మిడిసిపడుతూంది-

-ఇదికాదు, ఉపాయం: వాడికి లేని బాధ తనకెందుకూ?- వాడు పుట్టెడు దుఃఖంలో వున్నాడని తను అంగలార్చడ మెందుకూ?- పురాణాల్లో ఋషులల్లే ఏ చెట్టుకొమ్మకో కాళ్ళు తగిలించి,-తలక్రిందులుగా వ్రేళ్లాడితేమటుకు,-కంటికి కనపడేది అంతేగా !- అదేగా !

ఈ ఒంటిని వాళ్లకోసం, వీళ్లకోసం, వృధాగా రొష్టు పెట్టడం ఎందుకూ ?- చదువుకునే రోజుల్లో నాలుగు మంచి ముక్కలు చెవినిపడ్డపాపాన దేహాన్నియావత్తూ మడికట్టించి కూర్చోపెట్టడం సబబేనా ?-

3

ఉప్పెన వచ్చినప్పుడు—

కెరటం తాటిప్రమాణంగా ఊరిమీదికి విరుచుకు పడ్డప్పుడు-అంత ప్రమాదం కనిపించదు. విసురు తెగిపోయి,- మళ్ళిపోతున్నప్పుడే,- ఊరు మొత్తాన్నంతా తుడిచిపెట్టుకు పోతుంది-

తెల్లవారేటప్పటికి, వెంకటరత్నంమనస్సు, సముద్రపు ఒడ్డున వానకురిసి వెలిసినట్టుంది-అంతా ఏకచదును అయిపో యింది. కాని అడుగుపడితే, ఆ ముద్ర అలాగే హత్తుకు పోతుంది-

ఎన్నడూ, వంచినతల ఎత్తనివాడు, నిద్రలేచి నప్పటి నుంచీ, వెన్ను విరుచుకునే తిరుగుతున్నాడు :

ఏ ఆడపిల్లచూచినా,- గుమ్మటంగా అందంగా కనిపిం చుతూంది. నడుంవంగిన అవ్వ - కాలుతీసి కాలుపెట్టలేక యీడుకుంటూ పోతున్నా,-ఏభైఏళ్ళక్రితం ఎలా నడిచిందో,- ఆ నడకే కనబడుతూంది : అందాకా ఎందుకూ,- అమ్మమ్మ కూడా, తన కంటికి ఆడదల్లే కనిపిస్తూంది !

లోకం అంతటా ఒక్కటే క్రియాపదం అర్థం అవు తూంది.

తూర్పువాళ్ల నూనెగానుగ కిర్రూకిర్రూగా ఆడు తూంది : కళ్లకు గంతకట్టుకున్న ఎద్దు లాగుతూంది - పిటపిట లాడుతూ, ముక్కుకు నత్తు అంటిన పడుచు, రవిక లేకుండా, పిట్టు తిరగదోడుతూంది, - నూనె ఓడుతూంది -

మోటార్లు బాగుచేసే షెడ్డులో, - ఏదో కారుకు,- ఇంజన్ అంతమేర బావురుమంటూ ఉంది : టూల్ బాక్స్‌లో రకరకాల రెంచిలూ అడ్డదిడ్డంగా పడివున్నాయ్ - చక్రాన్ని బోర్లగిలా పడేసి, - ఎవరో పడుచువాడు, - బలవంతంగా టైర్ పెకలిస్తున్నాడు, - టైర్ పెనుగులాడుతూంది.

టెలిగ్రాఫ్ స్తంభందగ్గిర, తీగెలచుట్టలు చెల్లా చెదురుగా పడివున్నాయ్ - దొరువులో దిగి, - కారుదున్న పోతు మొండికొమ్ములతో ఒడ్డు రాపాడుతూంది -

చాకలివాళ్ల రేవులో నాపబండమీాద బావురుకప్ప గుండె,-లయగా కొట్టుకొంటూంది-గాలిపటంగీ కత్తిరింపల్లే,- తొడలు జమవేసి ఉత్తరీయం మొలకు చుట్టుకున్న చాకలిది,- ఉదికిన బట్టలు కండెలల్లే పిండి, - రాసిగా విసిరివేస్తూంది -

చేనంతా కుళ్ళగిస్తూ, నాగలికర్రు చాలుచేసుకు దిగిపోతూంది -

—ఏది చూసినా బూతే కనిపిస్తూంది -

కాలువగట్టు వెంటే నడిచిపోతున్నాడు. బాటంతా, వానకు తడిసి ఎండకు ఎండి, - ముడతలు ముడతలుగా పొత్తి కడుపల్లే తగులుతూంది - కనుచూపుమేరలో, కొండనడినెత్తిన మబ్బు రాచుకుపోతూంటే పైట తొలగినట్టు, కొండగుబ్బ, కొట్టొచ్చినట్టు కనిపించుతూంది.

లాకు దగ్గిరకు వచ్చింది: అంతమేరా మొక్క-లు పువ్వులు పూస్తున్నాయి. నిమ్మగడ్డి కత్తిపదునుగా గుబురుకట్టి పెరిగింది: వచ్చే పడవల్ని ఆకట్టుకునేందుకు లాకుతలుపులు విచ్చుకున్నాయి, - పడవల్ని కబళించుకున్నాయి - హోరుగా లాకు నిండుతూంది-

కొమ్ములు వచ్చీరాని మేకపోతు, - బొడ్డువూడని లేగ దూడను కుమ్ముతూంది. లేగ మువ్వల్లే చిందుతూంది. కన్నెచెరలోనే పడివున్న గోవూ గోవూ కలయబడుతున్నాయ్ -

అల్లంతదూరాన పసిరిక నంజుతూ, – పొదుగు బలిసిన మరోటి, – పోతల్లే ముందుకు దుమికి, – మొగతీవి నటించబోతూన్నది–

–కొజ్జాల డోలక్ మోగుతూంది - గసిగలాగా ఉన్న రవికా కోకా లయ తప్పకుండా ఆడుతున్నాయ్: చోద్యం చూస్తూన్న మూకలోంచి, - ఓ చిన్నవాడిని ఎగరేసి అందుకుని, - కొండలు బద్దలైనట్టు ముద్దెట్టుకుంది, – గరుకుమూతి.

చిన్నవాడు విలవిలలాడుతూ క్రిందికి జారిపోయి – 'గుచ్చుతుంది !' అని వెక్కి వెక్కుతూన్నాడు–

కొజ్జా, - చిన్నవాడి చెంపలు పుణికి, కణతను మెటికలు విరుచుకుని, - పైటలోంచి సూది లాగి, అందరికీ చూపించి, – విరగబడి నవ్వి, - సూది మునిపంట కరచుకుని,– మళ్ళీ చిందుమన్నది–

చోద్యంగా మూగిన మూకంతా, రకరకాల పకాల్మన్నది – వెంకటరత్నం, నవ్వే మొగాలన్నీ పరకాయించుతున్నాడు. ఆ నవ్వులన్నీ గాలివాటాన పోతున్నాయి: అన్నింటికన్నా అచ్చంగా మరో నవ్వు, – తనలో తాను నవ్వుకుంటూన్నట్టు, – తన కొక్కడికే వినబడుతూన్నట్టు, – అనిపించింది.

అదిగో, – ఆ పడుచే నవ్వుతూంది: నూనెకారే కొప్పులో, – సిగపాయను అంటి, – పోటకరించిన గన్నేరు పూలు, – ఒడినిండే బంతిపూలు, – సందెడు జనపకట్ట, - కట్టలో కొడవలి–

చూసిన చూపు నాటి, నవ్వు ఆపేసుకుంది. తలవం చుకు తప్పుకుపోయింది. మెడకు పగ్గంపడి లాక్కుపోతున్నట్టు అలే పోతున్నాడు-

తోపులోకి మళ్ళింది గన్నేరు. మలుపులో అడుగు ఆపి, - ఇటే చూసింది - అల్లంత చేరువనే, - రక్కసపొద చుట్టు తిరిగి, - ఆనవాలుగా ఆగింది-

తల ఎత్తి చూసి తల వంచుకొని నవ్వింది: నిలువు నిలువునా ఝల్లుమన్నది - మెడమీది నరం గుటకపడ్డట్టు కొట్టుకుంటూంది-

సందిట జనుంకట్ట చెట్టువారకు నిలవేసింది. ఒడి దులి పేసి, బంతిపూలు, పంచెగుడ్డలో దూముడి వేసింది. కిక్కురు మనకుండా ఉంది.

చెట్టుపెణకు, కొప్పు అదిమి, - మెడ రిక్కించింది. ఒళ్లు విరుచుకుంటూన్నట్టు చేతులు జాచింది:

వెంకటరత్నం - వెన్నంటి వానజల్లు కొడుతూంటే, పరిగెత్తుకుపోయే బడిపిల్లకాయల్లే - దోవ నలగదొక్కు కుంటూ అక్కడనుంచి దూసుకున్నాడు-

పడుచు, పోయేమనిషి వాలకం చూసి, - మునిపళ్లు బిగించి, ఈల వేసినట్లు తుపుక్కుమని, చీరెకుచ్చెళ్లు జాడించి నట్లు విదిలించుకుని, - సందిటకు జనపకట్ట అందుకుని, - అడుగువేసి, వాటంకుదరక, - కట్టను గుండెకు అదుముకుని, గరిపొడిచినట్టు, మెట్టదిగి, అల్లంతదూరాన తోపుమాటున ఉన్న గూడానికి కాలిబాట అందుకుని, ఆగి, నలువంకలా

పరకాయించి, – దూరపు చేలో, – ఇంకా జనుము తెగ వేస్తూన్న మనిషిని పొడగట్టి, – చెంపలు కంది – పెదవి, కన్నూ తెరుచుకుని,–రొమ్ము విసుపుగా,–మడి కొక్కుతూ, – అడ్డంపడి సాగిపోయింది–

—వెంకటరత్నం యిటు పరుగెత్తుతూనే ఉన్నాడు – ఆడుతూన్న కొజ్జా, ఈ పోకడ ఓరకంట చూసి, – ఆడే ఆట ఆపకుండానే – అనువుగా, పాడే పదానికి ఊతగా, ఈల కొట్టాడు – మరో కొజ్జా, – అట్టహాసంగా, జోలకి ఊతంగా కాలెత్తిపట్టి ముక్తాయించి, ఒక్క గిరుకొట్టాడు–

వెంకటరత్నం ఇంకా పరుగెత్తుతూనే ఉన్నాడు – ఎటో తెలియకుండా–

ఏనాడో ఆహుతి అవుతూంటే, – ఆర్పేందుకని అట్టహాసంగా మోగుతూ, కుమ్ముకుపోయే అయోమయమల్లె ముక్కుకు సూటి కాలికి అందిపుచ్చుకుని, దూసుకుంటున్నాడు – నడిచే సమ్మర్దం, – ఆఘాటి పసిగట్టి, అలవోకగా, దూరదూరానే తప్పుకుంటూంది.

రోడ్డుకు అడ్డంతిరిగి నిలుచుని, – వేదాంతంలోంచి శృంగారంలోకి మళ్లేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తూన్న బసవన్న మాత్రం అలా మ్రాగన్నుగానే ఉన్నాడు. ఎంతసేపటి నుంచో జలదరింపుగా, కాచుకుని విసిగిపోయిన, లేగ, ఆపోయే పోకడ జాలులో కులికి, కట్టు తెంచుకున్నట్టు కుప్పించి పరవడి త్రొక్కుతూ, నాథేశ్వరుణ్ణి, ఓపికున్నంతగా వెక్కిరిస్తూంది–

వెంకటరత్నం, కాలు యింకా ఆగలేదు - మోకాళ్ళ పర్వతం ఎక్కుతూన్న అర్భకుడల్లే తూలులో అడ్డదిడ్డంగా, తనకు తానే బందాలు పడుతూన్నంత ఉత్కృష్టంగా, గాలిని డిక్కీ-కొడుతూన్నట్టు సాగుతున్నాడు -

—రంగశాయి ఎదురువస్తూ ఆపాడు -

'ఏమిటిరా, అబ్బీ ! ప్రళయం ?

'ఎందు కంత రొప్పు ?-

'ఏం తప్పు చేశావ్ - ఇలా పారిపోవడానికి ?-'

—ఆపగానే రొప్పు ముంచుకొచ్చింది - వెంకటరత్నం గొంతుక, మాటల్లో లేని తిట్లు తిడుతూన్నట్టు - కత్తులు రాపాడుతూన్నట్టు - ఎగశ్వాసలో కొరకొరలాడుతూంది -

రంగశాయి, - వీడి అవస్థ ఏమాత్రమూ ఖాతర్ చేయలేదు. మాటవరుసకు పలుకరించినట్టు - జవాబు వచ్చే లోగా, అనవలసిన నాలుగూ, నాలుక చివర ఉన్నవి దులిపేసుకున్నట్టు అని, తన ధోరణిలోనే వాగుడుకు దిగాడు:-

చేతిలో ఉన్న పత్రిక విప్పాడు - పేజీ పరకాయించి తీశాడు - 'ఇదిగో చూడు మనప్రతాపం!' అన్నంత ధీమాతో, జండా ఎత్తిపట్టుకున్నట్టు ఝుళిపించాడు !-

ఆ పేజీలో - రంగశాయి పుస్తెకట్టిన కీర్తిశేషురాలి బొమ్మ - రెండు రంగుల్లో ఉంది: ఆవాలు దిమ్మరించినట్టు పేజీ యావత్తూ క్రిక్కిరిసి అక్షరాలు ఉన్నాయి.

'సొంతంగా బ్లాక్ చేయించాను - స్వయంగా, ఒక్క తప్పు లేకుండా అక్కడ పడిగాపులు పడిఉండి, సరిచూశాను :

వెయ్యికాపీలు మక్తాగా పుచ్చుకుని కావలసినవాళ్లందరికీ, ఎక్కడెక్కడికీ, పోస్టు చేయించాను—

'కాలం తీరిపోతేమాత్రం చిన్నచూపు చూశాననుకున్నావా? – ఆయిల్ పెయింటింగ్స్ రెండింటికి ఆర్డరిచ్చాను బొంబాయిలో. – ఒకటి మనసావడిలో ఉంటుంది - మరోటి మహిళామండలి భవనానికి సమర్పించే ఏర్పాటు చేశాను –

'నేను ఎన్నటికీ లోపం చెయ్యనురోయ్ అబ్బీ!–'

వినగా వినగా నవనాడులూ కృంగిపోయినట్టు - అరికాళ్లనుంచి శీతలం ఎగ్రబాకినట్టు ఒక్కసారి ముద్దైపోయినాడు.

వెన్నంటి వణుకు పుట్టుకువచ్చి, – మలేరియా ఛర్రమన్నట్టు కణకణలాడిపోయినాడు – గద్ద తన్నినట్టు - రంగశాయిని ఎగిరి తన్నాడు – మళ్ళీ, కాలూనుకున్నాడు.

– ఆ తాకుడుకు, – కాబోయే పెళ్ళికొడుకు – పడి – వెనుకల్లే ఎగిరిపడి - రోడ్డువార కాలువలోకి ఐమూలగా దొర్లి యిరుక్కుపోయినాడు–మళ్ళీ లేవకుండా అణగారేందుకు, ఏ దుంగో - దూలమో అందుకు విసిరేద్దామని, – వెంకటరత్నం, అటూ ఇటూ చూశాడుకాని, ఏదీ అందుబాటుకు రాలేదు –

అటు తిరిగిచూడకుండా – వాడి మానాన వాణ్ణి వదేసి, వెళ్ళిపోయినాడు నిదానంగా.

– మళ్లీ మొదటికే వచ్చాడు.

కాలువ వంతెన ఎక్కాడు. కమ్మీ ఆనుకుని తొంగి చూస్తే - క్రింది ఉరవడికి కళ్లు గిర్రుమన్నాయి - తలకాయ, కొండల్లే గాలిలో వ్రేలాడుతూన్నట్టూ, ఒళ్లంతా కొట్టుకు పోతున్నట్టూ అయిపోయింది. పళ్లు పటపటగా బిగించి, కణతలు నెప్పిపుట్టేంతగా బిగించుకుని, తెలబరువు దించుకుని హోరులో రెక్కవిరుచుకున్న పటంగీని, గిరికీ కొట్టకుండా, దించుకునే ఒడుపులో, నింపాదిగా, ఒంటికి తెలివి తెచ్చుకున్నాడు - ఎవడో రాక్షసుడు నడుం పట్టుకుని పిడపవేస్తే - ఊపిరి కలుక్కుమన్నట్టు - వల్లమాలిన నిట్టూర్పు వచ్చింది. దులిపేసిన గోనెసంచీకి మల్లే వ్రేళ్లాడిపోయినాడు -

వంతెన దిగి,-గట్టు వెంబడే నడిచిపోయి-ఏదో చిక్కని నీడను నడుంవాల్చాడు. నిదుర తెప్పించుకునేందుకు, ఎన్ని విధాలో, పక్క కుదుర్చుకుంటూ మసిలాడు: బడలికమాత్రం దిగజారింది.

అటూ ఇటూ ఎవరూ లేకుండా చూసి,-పసిపిల్లాడల్లే-కాలువలో దూకాడు-బాగా ఓపిక వచ్చేదాకా ఈది, ఒడ్డుకు వచ్చి, అప్పుడు సొమ్మసిల్లి పడుకున్నాడు-

——ఇంటిగడప ఎక్కేసరికి, ప్రొద్దు వాటారింది:

అమ్మమ్మ లోనడవాలో చెంగు పరచుకుని గోడవా 'ను పడుకుని ఉంది. వీడికోసం కాచుకుని కూచుని కూచుని కునికిపాట్లు వస్తే అల్లాగే నడుంవాల్చిందేమో, పక్కనే వత్తులపెట్టె, చేసిన వత్తులూ అలానే ఉన్నాయి.-అలికిడివిని, మత్తుగా, చిరాకుగా, లేచికూర్చుంది-

'ఎక్కడికి వెళ్ళావురా నాయనా?' అంటూ లేచి దగ్గిరగా వచ్చింది–

'స్నానానికమ్మా!'–తడుముకోకుండా చెప్పి చొక్కా విప్పుకుంటున్నాడు–

'ఇప్పు డేం స్నానంరా?–'

'మైలపడ్డాను!'

'ఏం?–'

'ఓ ఛండాలుణ్ణి తాకాను!'

'తాకితేమాత్రం!–ఎప్పుడనగా పోయావు! తిండీ తిప్పలూ లేకుండా ఇదేమిటిరా–తండ్రీ!'

జవాబు చెప్పకుండానే, కుర్చీలో సడుంవాల్చాడు–వచ్చిన ఉత్తరాలు అందుకుని, వాటివంక చూడకుండానే పరధ్యానంగా ఉన్నాడు!–

'ఇంటిదగ్గిరనుంచి ఏమన్నా వచ్చిందా?–' అమ్మమ్మ మరింత చేరువకు వచ్చి నిలుచుంది–

'ఇంటిదగ్గిర ఎవరున్నారు? – దయ్యాలూ, భూతా లేగా!–' కసిరికొట్టినట్టు అన్నాడు.

అమ్మమ్మ–ఇంకా ఏదో అడుగుదామనుకున్నది, పెదవి దగ్గిరే ఆపేసుకుని, 'వడ్డించనయ్యా' అంది :–

'ఏదీ కానివేళ – ఇప్పుడేమిటి అమ్మా –' అంటూ ధూకుడుగా లేచి, గదిలోకి వెళ్ళిపోయినాడు–

'అయ్యో నాయనా!– ఈ అభోజనం ఏమిటిరా! ఎంగిలిపడి లేద్దుగాని, రా!– రెండు ముద్దలు పెరుగూ అన్నం

తింటే,–' గుమ్మందాకా తరుముకు వెళ్ళింది, – ఆదుర్దాగా – ఆగి,–మౌనంగా, చేసన్నగా ప్రతిమాలింది–

'వద్దమ్మా!– మహాప్రభూ!– నేను హోటలుకు వెళు తున్నానులే!– నీ మనసువచ్చినంత మెక్కివస్తాను–'

—ఆ కసురూ, ఆ విసుగూ చూసి, లాభం లేదనుకుని అమ్మమ్మ తగ్గింది: వెంకటరత్నం బట్టలు వేసుకుని, బయటకు నడిచాడు–

అమ్మమ్మ ఓకంటను ఆ పోకడ కనిపెడుతూ నిలుచుంది. గుమ్మంలోక నెళ్లి మలుపు తిరిగేదాకా, అలానే చూస్తూ నిలుచుంది.

తలుపు జేరవేసి, తల వంచుకుని యింట్లోకి వెళుతూ 'ఏ యీాడుకు ఆ అమరిక లేకపోతే, యింతే– పిచ్చిలూ వెర్రులూ ఎత్తుకురావూ?– అయినా, వీడికి యీ మొండిపట్టు ఎందుకువచ్చిందో?– వీడు కుదటపడడు ఇహ!– ఆ చూసే యోగం నాకు లేదు'– అని గొణుక్కుంది.

— వెంకటరత్నం మలుపు తిరిగేటప్పటికి సంజెదీపం వెలిగింది– నడవగా నడవగా మల్లెలవాసన కమ్ముకుంటూంది:

ఆకలి జ్ఞాపకంచేసుకుని, ఆరగించాడు: ఏదీ నోటికి హితవు అనిపించలేదుకాని, కడుపుమాత్రం నిండింది.

ఇంకా ముందు అన్నీ పూలదుకాణాలు: ఆవాడను అంటే – రకరకాల తీపీ కారంసరుకు –

— కత్తిదూసినట్టు - లంకంత గ్లాస్గోపంచె బంగాళా కట్టుగా, ఉలిపిరి జేబులో, బరువుగా రూపాయలూ, భుజాన

లుంగీచుట్టినట్టు తాపుకున్న ఉత్తరీయం - ఆమడదూరం ముసిరే కామినియూ తలనూనె ఘూటూ, - ఎవడో ఒకడు, చేజాపి, - ముంజేతికి మల్లెదండ కట్టించుకున్నాడు: కట్టిన సాయేబు యిచ్చింది పుచ్చుకుని, చేయెత్తి సలాంపెట్టాడు.

పక్క-బజారులో, - రద్దీ జాస్తీగా ఉన్న అంగడిదగ్గిర ఆగి, - కట్టి సిద్ధంగా ఉంచిన మిఠాయి - పొట్లాలు,- మొనలు ఎత్తిపట్టి అందుకున్నాడు: రా జెవరి కోడుకన్నట్టు సాగి పోయినాడు -

అలాటివాళ్లు - ఆవేళప్పుడు ఎక్కడికి వెళతారో, - ఊళ్లో అందరికీ తెలుసు - అలాగే వెంకటరత్నానికీ తెలుసు- అనుకోకుండానే తానూ అటే మళ్లాడు.

— వాడ - వాడంతా నిత్యకళ్యాణంగా ఉంది! - గుమ్మం గుమ్మం ఒకటో అరో పడుచుగా కలకలలాడుతూంది-

ఏదో చూపు నిలవేసింది. ఏదో కులుకు లోపలికి లాగేసింది -

తాను ఇటు తిరగగానే - అటు తిరిగిన పడుచు, తల్లో చెండు గురిగా ఉంచుకుని, పైటచెంగు విసురు దారి చూపి స్తూన్నట్టు నడిచాడు.

గడిగుమ్మందగ్గిర ఆగి, - చెళుక్ మన్నట్టు తిరిగి, ఎంతో పరిచయం ఉన్నట్టు తల ఎగనెత్తి నవ్వి - ఎంత సొగసుగానో సిగ్గుపడుతూన్నట్టు తలవంచుకుంది -

ఎలా గవ్యాలో చేతగాక - చెంపలూ పెదవులూ కలిపి సాధన చేస్తూన్నట్టు, వెంకటరత్నం వెర్రిచూపు ఒక్కటిచూస్తూ నిలవబడ్డాడు.

ఇంతలో, లోపలినుంచి, రొండిని తాళంచెవులు అమర్చుకుంటూ యింటిపెద్ద వచ్చింది. పలకరించబోయింది: దగ్గరగా వచ్చి, మనిషిని పరకాయించిచూసి - 'ఫరవాలేదు- సొమ్ము ఎక్కడికీ పోదు! - అనుకున్నట్టు - తాను కల్పించుకుని, నిష్కర్షగా ముందే చేతిలో పడవేయించుకోవలసిన అగత్యం లేదు అనుకున్నట్టు - చిన్నదాని సైగ అందుకుని వెళ్ళిపోయింది - మనసులో కరుకులు ఎంచుకుంటూ -

అలా, నిబ్బరంగా, పెద్దదిక్కు వెళ్ళిపోయిన ఉత్తర క్షణంలో - పడుచు ఈ రశికుణ్ణి కమ్ముకుంది. చేతికి చేయి కలిపి, లోపలికి, వడుపుగా చేర్చుకుంది. పన్నీరు చిలికింది - నవ్వింది - చక్కిలిగింతలు చేసింది: ఎన్నోవిధాల బెల్లించింది. చెండల్లే - పాన్పుమీద ఎగిరిపడి, చేతులు జాచింది-

గాలికి, లేతతామరతూడులు ఆడినట్టు మూపులు కదిపింది మోడీకి పడగ విచ్చుకున్నట్టు జబ్బలు బిగించి, పద్మకోశాలుగా, సైగచేసింది - బరువు చేసుకుంటున్నట్టు, - నరాల బిగివిగా, ముంజేతులు రొమ్ముకు ఆచుకుంది-

వెంకటరత్నం ఉన్న చోటనుంచి కదలలేదు- "ఏమూ?" అన్నట్టు చూసింది. జాలిగా, ఎంతో అనుభవంగా దగ్గరకు వచ్చింది - ఆ కంటతడి చూసింది-

చెక్కిళ్ళమీద చేతులు అన్చి - 'ఎందుకూ?' అన్నట్టు తల ఊపింది: పిల్లదానివంక తెప్పవాల్చకుండా చూసి, పొంగి పోయే దుఃఖాన్ని దిగ్రమింగుకుని, మూలుగుతూ, కన్నీళ్ళు ద్రిమ్మరించాడు-

పకుచు, పెదవివిరిచి, యింటిపెద్దను పిలుచుకువచ్చింది: నాయకసాని, గుమ్మంలో నిలుచునే, ఎగా-దిగా చూసి-

'ఏమిటి బాబూ!-' అని పలకరించినట్టు గదమా యించింది-

వెంకటరత్నానికి, - వెన్ను ఝల్లుమన్నట్టయి ఎక్కడి శోకం అక్కడ హరించుకుపోయింది-

'ఏమీ లేదు!' అని తనలో తాను గొణుక్కుంటూ, జేబులోంచి, రూపాయిలబొత్తి అందుకుని, పక్కమీద పడేసి యివతలకురాబోయినాడు.

నాయకసాని, కాలు కదపకుండానే -

'ఇదేమిటి బాబూ! - మావల్ల వచ్చిన అపరాధం ఏమిటి? -' అని నిలవేసింది -

'ఏమీ లే!'దని తలవంచుకుని ఆడించాడు -

'అయితే, ఉండిపోండి!'

వెంకటరత్నం తల ఊహూంమని ఊగింది: నాయకసాని ఛర్ మన్నది -

'ఏం బాబూ! - మాకు బిచ్చం పెట్టడానికి వచ్చారా?- అలా మేం ముట్టుకోము - తీసుకు దయ చేయండి!-' అంటూ దోవ యిచ్చింది నైదొలగి -

పడుచు, యీావంకన్నా చూడకుండా గది విడిచి పోయింది:

ఎంతసేపటికో తెప్పరిల్లి – వెంకటరత్నం యిల్లుదాటి వచ్చేశాడు – ఇంట్లో ఎవరూ కంటబడలేదు – వీధితలుపు ఓరవాకిలిగా ఉంది: గుమ్మం దిగివస్తూండగా మాత్రం, ఎవడో ఎగమీాసం దువ్విన పొట్టిముసలివాడు తక్కుతూ, తారుతూ వచ్చి, పక్కపక్కల్నే నిలుచుంటూ చేతులు జోడించి నసిగాడు – వెంకటరత్నం అర్థంచేసుకోకుండా వచ్చేశాడు –

ఆ – యింట్లోకి వెళ్ళగానే –

ఆ గదిలో అడుగుపెట్టగానే –

అమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చింది –

'అమ్మా!– నీ కొడుకు చివరకు యీా స్థితికి వచ్చాడా' అనుకుని దుఃఖం వచ్చింది –

అలా వచ్చిందీ – అందుకు తయారైందీ తానేనా అనిపించింది –

– తన్ను చూసి తాను నవ్వుకున్నాడు – అంతటితో తేటపడ్డాడు –

ఇంటికి, ఎంతో కలకల్లాడుతూ తిరిగివచ్చాడు: అమ్మమ్మతో విసుగొచ్చేదాకా లోకాభిరామాయణం వేశాడు; పడుకోబోతూ –

'రేపు మన ఊరు వెళ్ళివస్తానమ్మా!' అని చులాగ్గా అన్నాడు:

'ఎందుకురా నాయనా!–' అమ్మమ్మకు ఏమీ అగత్యం కనబడలేదు – అమాటే అడిగింది –

'ఏమీ లేదు – ఇల్లు ఏ తీరున ఉందో చూసివస్తాను: ఇప్పుడు నాకు తీరుబడే – అందుకని–'

ఆవిడ అష్టప్రశ్న వేయకుండా – అడిగేవి అన్నీ ఊహించుకుని, కలగలుపుగా, నచ్చేటంత విపులంగా, మాట చూరనీయని ధోరణిలో చెప్పేశాడు – ఒప్పించాడు.

అమ్మమ్మ రావడానికి వీలు లేదని తెలుసును. ఊళ్లో బ్రహ్మాండంగా ఏదో సప్తాహం జరుగుతూంది – ఆ కాలక్షేపం విడిచిపెట్టి వస్తుందా? – పుణ్యాం పురుషార్థం అంటే అమ్మమ్మకు ఎంత కాపీర్నమో నెంకటరత్నానికి ఉగ్గుపాలనాటినుంచీ ఎరుకే !–

ఒక్కర్తే ఎన్నాళ్లన్నా ఉండగలదు – ఇక్కడేం భయం లేదు. పైగా అమ్మమ్మ నోట్లో నాలుకఉన్న మనిషి – దివ్యంగా నిభాయించుకు పోగలదు –

మంచి శకునం కాదని, మళ్ళీ ఎప్పుడొస్తావని అమ్మమ్మ అడగలేదు – 'క్షేమంగా వెళ్ళి లాభంగా రా నాయనా!' అనిమాత్రం అని ఊరుకుంది.

'అల్లాగేనమ్మా ! – నాకేం నిక్షేపంలా వెళ్లివస్తాను!– 'అవసరం ఉంటే ఉత్తరంముక్క వ్రాయించు–!' అన్నాడు :

'అంత అవసరం ఏముంటుందయ్యా ఇక్కడ–ఇంతలో!– నీవు ఎలాగూ రానేవస్తూంటివి, – అక్కడ నాలుగూ చక్క బెట్టుకోంగా నే!–నీకుమాత్రం అక్కడఉండాస్తుందా ఏమన్నా నా?–'

ఇలా అన్నా - ఎప్పుడొచ్చేదీ చెపుతాడేమోనని అనుకుంది కాని - వెంకటురత్నం అన్నింటికీ ఔనన్నట్టు తల ఊగించాడు. అంతే!-

౪

- బయలుదేరి వచ్చేముందు అంతే అనుకున్నాడు :

మళ్ళీ బస్తీమొగం చూడకూడదు : ఆ మూరుమూలే పడిఉండి, - నిశ్చింతగా, మనసుకు ఏమీా బాదరబందీ లేకుండా బ్రతకవచ్చును అనుకున్నాడు. ఇల్లూ వాకిలీ సరిజూసుకుని అమ్మమ్మను రప్పించుకోవచ్చును - ఉన్న మడీ మట్రా ఆరవంతా - సొంతంగా దగ్గిర ఉండి, ఉబుసుపోకకు, సేద్యం చేయించుకోవచ్చును : చేనుగట్టుమీాద, కావలసిన కూరా నారా పండించుకోవచ్చును - నలుగురినీ పోగుచేసి, తీరికగా లోకం భోగట్టా యావత్తూ చెపుతూ కాలక్షేపం చేయవచ్చును. అలవాటైతేసరీ - ప్రొద్దుపోక ఏం చేస్తుంది ?-

వెళ్ళిన రోజు - కొత్తగనుక, ఎలాగో అలా వెళ్ళమారిపోయింది- ఇహా, మర్నాడునుంచీ ఏ నిమిషానికి ఆ నిమిషం, ముళ్ళమీాద ఉన్నట్టు అనిపించడం మొదలుపెట్టింది:

ఆ కొంపమీాద, ఒక్క దమ్మిడీ పెట్టినా దండుగే !- అది ఎంత బాగుచేయించినా అంతే !- అంతకన్న కొత్తది కట్టించుకోవడం నయం !-

వచ్చే రెండుబస్తాల అయివేజుకోసం ఇతగాడు అక్కడుండి ఒరిగించుకునే దేమిటి?– ఎవతలవాళ్ళను వెక్కిరించి నట్టు కాదూ?

ఊళ్లో అందరికీ, ఏ కారుకు ఆ పనులు అందరికీ ఉంటాయి – తీరికగా నలుగురూ కూర్చున్నప్పుడు ఇతడు కూడా అక్కడ జేరితే – అందరూ అతి మర్యాదగానే చూస్తారు – కాని అతకదు:

ఇక, లోకంలో భోగట్టా అందామా అంటే, ఛప్పన్న దేశాల్లో ఎక్కడేం జరుగుతూందీ, తనకన్న వీళ్ళకే ఎక్కువ విపులంగా తెలుసును – చదువువచ్చిన ప్రతి ఆరిందాకూ పత్రికలు కంఠోపాఠం!– వినికిడి, బట్టీ!

ఇహ తనకు పొద్దుపోయేది ఎల్లా?

ఏంతసేపని పుస్తకాలు ముందేసుకుని కూర్చుంటాడు?– ఎంతసేపని, నడుంవాల్చి ఏదేదో ఆలోచిస్తాడు?– ఎన్ని ఝాములు నిద్రపోతాడు?

ఏమీ వ్యాపకం లేనిదీ ఎలా నిద్రపడుతుంది? ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా అని, కోడికూతలు లెక్కవేసుకోవడం– తెల్లవారినప్పటినుంచీ మళ్ళీ ఎప్పుడు సంజెపడుతుందా అని నోట్లో వేలువేసుకు కూర్చోడం!– కరణంగారింట్లో వేళకు మడికట్టుకోవడం – ఏపూటకు ఆపూట ఎక్కిదక్కిగా – పట్టు బలవంతాన, యింటివారు ఏమనుకునిపోతారో అని తినడం– సంజెపూట కాలాడినంత పట్టు ఎటో తిరిగి రావడం – మళ్ళీ మర్నాడూ అంతే!

ఎటు తిరిగి తేమాత్రం, ఏముందీ-

అన్నీ ిివే చేలు - అందరూ అదేపని-తను, ఎందులో అన్నా కల్పించుకుందామన్నా - పలుకరిస్తే వెక్కిరించినట్టు అనుకుని ఊరుకుంటాడు: వాళ్లు చేసేది ఏదీ తనకు చేతకాదని,- అందరికీ ఖచ్చితంగా తెలుసు: తను బస్తీనుంచి చోద్యం చూసేందుకు వచ్చిన అప్రయోజకుడు -

అయితే, మరి యిదేమిటి ?-

కరణంగారి యింటికి ఏ అభ్యాగతి వచ్చినా, ఇలాగే పూటపూటా విందులు చేస్తారా ? - ఇలా అడుగులకు మడుగులొత్తుతారా ? - యింటికి కొత్తగా అల్లుడు వచ్చినట్టు మర్యాదచేస్తున్నారే ! - ఏదో ఉంది : ఇది కేవలం లౌక్యం కాదు : తనవల్ల ఆయనకు ఒరిగేదేముందీ ?-

ఉండి ఉండి - తీరా ఆ పూటే కరణంగారు అసలుసంగతి బయటపెట్టాడు -

మామూలువేళకు - అలా ఎటన్నా తిరిగివద్దామని బయలుదేరుతూండగా - ఆయనకూడా కలిసివచ్చాడు : ఆమాటా యీమాటా అడుతూ, - హఠాత్తుగా, - ఆమాట- అంటే అసలుమాట - ఎత్తాడు :

—తన రెండోకూతురి అందచందాలూ, చురుకుదనం, గొంతుస్వారస్యం - భాగవతంలో ఎన్నిపద్యాలు నోటికి వచ్చిందీ - ఎంత జాలతొడుగు ఉన్నదీ - తాను యిదివరకు,- పెద్దఅల్లుడికి ఎంతెంత ముట్టజెప్పిందీ - దేశకాలపరిస్థితులను బట్టీ, ఆ భద్రాద్రి రాముడి కృపవల్లా, తాను ప్రస్తుతం

ఎంతకు తూగగలిగిందీ దస్తావేజుమతాలబీలో ఏకరువుపెట్టి – సరే అంటే సరే అనమని, సుతారంగా మెడలువిరిచాడు : యింట్లోవాళ్ళ అభిమతమూ ఇదేనన్నాడు : తామందరమూ ఆనూపానూ చూసుకునే, – 'శుభం !' అనుకున్నామన్నాడు : చిన్నదాని అభిప్రాయమూ యింతే అని తెలుసుకున్న తరువాతనే – ఈ చెవిని వేస్తున్నానన్నాడు – తేల్చి చెప్పాలిసిందే అన్నాడు – ఒప్పుకోక తప్పదన్నాడు !–

వెంకటరత్నం ఏకాండంగా మ్రాన్పైపోయినాడు : ఈమధ్యారాని కోపం వచ్చింది, – మామూలుగా వచ్చే దుఃఖం వచ్చింది – కిక్కురుమనకుండా, కరణంగారి మొగం వంక చూశాడు ; ఎన్ని థక్కామొక్కీలలో తిని, – చెక్కు చెదరకుండా మెలిదిరిగిన ఆ జమిలిమీసంకేసి చూశాడు !– నోరెత్తితే లాభం లేదనుకున్నాడు –

ఏం–ఏం ?–అని కరణంగారు కుమ్మినట్టు వేధించగా, చివరకు పట్టుబలవంతాన, 'అలాగేలెండి, మీ మాటకు అభ్యంతరం చెపుతానా ?– మా అమ్మమ్మకు చెప్పివస్తా–'అని నసిగాడు :

'నేను వెళ్ళి చెప్పివస్తాను: వెంటబెట్టుకువస్తాను: అంతకన్న మాకుమాత్రం కావలసిందేముంది! అందరికీ పెద్దది. ఆవిడసమక్షానే–' అంటూ కరణంగారు పేచీలోకి దిగారు–

వెంకటరత్నానికి గుక్క తిరగలేదు – తాను ఏమన్నా నెగ్గేట్టు తోచలేదు : ఎలాగైనా అయితే – అల్లుణ్ణేకదా – అని కొంత ధైర్యం తెచ్చుకుని కాసమొండిగా 'పెళ్లి అన్న తరు

వాత చూచుకోనలసిన వీలూ చాలూ బోలెడు ఉంటుంది. నేను కాదన లేదుగదా - నన్ను వెళ్ళరానీయండి!-' అన్నాడు కరణంగారు లౌక్యంగా తగ్గి స రేనన్నాడు:

ఆరాత్రి యిల్లంతా మరీ కళకళలాడింది:

కరణంగారి భార్య, ఒకటికి పదిసార్లు బలవంతెంగా మాకువడ్డించింది: 'ఏమోయ్!' అని పలుకరించింది! పెళ్ళి కూతురుకాబోలు, - మాంచి గమకంగా ముస్తాబై తనకంట పడకుండానే, ఎటనుంచో వేయికళ్ళతో పొంచిచూసినట్టు అని పిస్తోంది: కరణంగారు ఒక్క-టే ముసిముసి నవ్వుగా ఉన్నారు-

రాత్రి - ఎంత కొట్టుకున్నా కంటికి కునుకంటూ రాలేదు-నిన్న సాయ త్రం-అలా జరిగినప్పుడే, ఇహ ఆ ఊళ్లో ఒక్క-క్షణం ఉండలే ననుకున్నాడు - పులిమీాద పుట్రగా ఈపూట కరణంగారు ఈ ప్రస్తావన తేవడంతో"-

ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా-అదే స్మరణ!

—నిన్న సాయంత్రం ఏం జరిగిందని!-

ఎటో షికారు వెళ్లాడు-గట్టుదిగి డొంకపుచ్చుకున్నాడు- అది పోయిన పోకడే పోయి - యీా ఊరుదాటి,- అవతల శివార్లకు చేరుకున్నాడు - నడుస్తూన్నంతసేపూ బాగానేవుంది - ఎదటంతా పచ్చపట్టేకాని, - ఏ కొండగుర్తూ లేదు - అడుగు చులాగ్గా పడుతూందేమో-కనుచీకటి అయేదాకా సాగుతూనే ఉన్నాడు: అప్పటికి అనిపించింది - చాలాదూరం వచ్చానేమోనని:

ఎదురుగుండా, కూతవేటుగా మరో ఊరు, తోపు లోంచి, మిణుకు మిణుకు గుర్తుగా కనబడుతూంది-పుంతవిడిచి, మెరకపట్టి, వచ్చినవేపు చూశాడు: తన ఊరు ఎంతో దూరాన చూచాయగా బొమ్మల్లే కనబడ్డది - పక్కా క్రోసు న్నర అయినా ఉంటుంది :

చలివేసినట్టు చీకటి, ఒక్క విదిలింపున ముంచుకు వచ్చింది. మెరాబాలోంచి రకరకాల కీచులూ, హెచ్చూ తగ్గు స్థాయిల్లో-చెవికి అందని ఝుడితిలో ప్రారంభం అయి నాయి-వెళ్లేటప్పుడు దోవ తడుముకుంటూ పోవాలి: ముల్లూ ముట్రా ఉంటుంది-కాలికి జోడు లేదు-ఇటు పోయేవాళ్లు ఎవ రన్నా ఉంటే, మనిషిసాయాన అయినా పోవచ్చును, అను కుంటే-అటు, ఆఊరికి చేరువౌతూపోయే అలికిడేకాని,-ఇటు ఎవ్వరూ రావడంలేదు-

ఒంటరిగా పోవడమా-ఎవరన్నా వచ్చేదాకా ఆగడమా? ఆలోచన తెగక అలాగే నిలుచుండిపోయినాడు-

ఇంతలో ఉన్నట్టుండి-చేరువుగానే,- వెనుక పీటీ గుబురు లోంచి,-ఆడగొంతు ఆర్తనాదం కెవ్వుమన్నది: ఏదో హత్యే జరుగుతూన్నట్టు అనిపించింది :

వెంకటరత్నానికి గుండెపిరికి ఏనాడూ లేదు : వినీ వినడంతోనే, - అభయంగా ఓ పొల్లుకేక పెట్టి-సన్నాడినిపట్టి అటు లంఘించాడు-

—చూసి, తల వంచుకున్నాడు :

ఎవరో ఇద్దరు పడుచువాళ్లు-

ఆ కేకకు అర్థం, అది కాదు – ఇది – !

వాళ్లేం సిగ్గుపడలేదు – ఈతడు వచ్చాడని మర్యాద కోసం—అన్నట్టు కొంచెం దూరదూరంగా నిలుచున్నారు:

'మీరా బాబూ !—' అని పసుచువాడు పలుక రించాడు: 'కరణంగారింటికి వచ్చిన మారాజు!" అని పడు చుకు వివరించి చెప్పాడు—

'బస్తీ మారాజా!'—అని పసుచు పకాల్‌మంది !

'దోవ తప్పారా బాబూ ! – ఇదిగో – ఇటు దిగి – జమిలితాళ్లమడుంగా తలవంచుకుపోండి, మానూరు అదే!— ఓ మైలు లెక్క తగ్గుతుంది –'

వెంకటరత్నం తనలో తాను 'థేంక్స్' అని, అల వాటుకొద్దీ అని, కిక్కురుమనకుండా, తలవంచుకుని, – దోవ పుచ్చుకున్నాడు: వెనుకనుంచి, వాళ్ళనవ్వు చెండుతూన్నట్టు వినిపించి నిశ్శబ్దమైపోయింది –

దోవ అయోమయంగా ఉంది: అలవాటైన కాలైతే తప్ప ఆడదు – ముందుకు కాలు సాగడంలేదు – వెనక్కి తిరిగి వచ్చినచోటికే చేరుకుందామంటే – వాళ్లను ఉసూరు పెట్టినట్టు కాదూ –

అయినా ఇంకోమార్గం లేదు –

ఇటునుంచే డొంకలోకి అడ్డంకొడదామంటే అసలు మరీ గుయ్యారంగా ఉంది: ఎదుట పుట్టే ఉందో, – గట్టే ఉందో, ఆనవాలన్నా లేదు –

పళ్లబిగిపిని, – వెనక్కి తిరిగాడు: తాను మళ్ళీ దాపు రిస్తున్నానని వాళ్లకు గుర్తు తెలిసేందుకు, పెద్దగొంతుకలో ఏదో పద్యం ఎత్తుకున్నాడు – అదే పనవి – పనవి అను కుంటూ, వచ్చినచోటికి చేరుకున్నాడు: అక్కడ ఎవరూ లేరు – వాళ్ళదోవను వాళ్లు వెళ్లిపోయివుంటారు –

అక్కడే నుంచునిపోయి – నవ్వుకోవడం మొదలు పెట్టాడు: తాను యిక్కడికి రావడం ఎందుకు – వచ్చి చేసిన ఘనకార్యం –? డొంకలో చిక్కుపడటమేగా? ఉన్నఊరే అయితే – ఏబెడదా లేకుండా తప్పుకుతిరిగేవాడుగా!

—వెతుక్కుంటూ కరణంగారి మనిషి లాంతరు పుచ్చుకువచ్చాడు: తాను యీ ప్రాంతాల్లో తచ్చాడు తున్నాడనీ, బహుశా దోవ తప్పి ఉండవచ్చనీ యిందాకటి పడుచువాడు యింటికిపోతూ, కరణంగారి యింటిదగ్గిర చెప్పి మరీ వెళ్ళాడుట – అంతేకాదు, వాడు వీడితో ఇంకా ఏమో, ఏమేమో చెప్పిఉండకపోడు–వీడివాలకంలో ఏదో నవ్వు ఉంది.

ఇంటికి చేరేటప్పటికి కరణంగారు కనిపెట్టుకు కూర్చు న్నాడు: ఏమీ అనలేదు – 'అయ్యో! దారిలో అవస్థ పడ్డావా?–' అంటూ మాటవరుసకన్నా అనలేదు – పట్టి చిరు నవ్వుతప్ప ఏమీ యీ ప్రస్తావనే తేలేదు – ఆ మౌనం చెవిపుచ్చుకు మెలేసినట్టుంది!

ఆయన అలా ఊరుకోవడం వెంకటరత్నానికి మనసు చివుక్కుమన్నది. తనను చూసి నవ్వుకుంటున్నాడా అనిపిం చింది – న్యాయంగా అంతే అయిఉంటుంది.

ఆయన ఒక్కడే కాదు - తెల్లవారి లేచి - ఎవరివంక చూచినా, అందరూ తనను చూసి నవ్వు ఆపుకుంటున్నట్టే తోచింది. ఇక ఆ ఊళ్లో ఎలా ఉండటం ?–

వెళ్లిపోదామనే నిశ్చయానికి రావడానికి ఆ పవలంతా పట్టింది: రాత్రి భోజనంవేళ ఆ సంగతి చెప్పి, కరణంగారి దగ్గర సెలవు పుచ్చుకుందామనుకునే సరికి ఆయన సంజెవేళ నెంటవచ్చి - ఇదొకటి ఎత్తాడు - పెళ్ళంటూ ఇక ఉండటానికి అసలే వీలులేదు–

——మళ్ళీ యింటికి చేరుకోవడం ఎంతో బరువు దించి నట్టు ఉంది: అమ్మమ్మ అనుకున్న దానికన్న వేగిరం వచ్చా డనుకుని, సంతోషించింది: ఆవిడకు అసలురగడ ఏం తెలుసు?

అవాళంతా, తన ధోరణిలో తాను ఉండి అసలు సంగతి – అసలు ఏ సంగతీ ఆవిడతో చెప్ప లేదు–

మునుపటికన్న ఊరంతా ఎంతో ఆప్యాయనంగా కనబడుతూంది: ఇంతవరకూ పడ్డ జంజాటన ఏదీ జ్ఞాపకం లేకుండాపోయింది:–

తెల్లవారేసరికి, కరణంగారు ప్రత్యక్షమైనారు. ఆయన్ను చూడగానే, వెంకటరత్నానికి ముచ్చెమటలూ పోసినాయి: ఏదో ముంచుకుపోయే పనిమీద పోయే హడా విడిగా,– బయటికి తప్పుకున్నాడు - ఏమనాలో ఆలోచించు కునేందుకు–

ఎంతసేపు తిరిగినా - ఏమీ పాలుపోలేదు–

అమ్మమ్మ మీద - దైవంమీద - భారంవేసి, అపరాహ్ణానికి యింటికి తిరిగి వచ్చాడు:

కరణంగారు లేరు: వచ్చినదోవనే తిరిగి వెళ్లారుట- అమ్మమ్మ గండం తప్పించింది-

ఎలా అంటే - ఆయన చెప్పేవన్నీ చెప్పనిచ్చిందట- అన్నింటికీ సరే అన్నదిట - కాని, ఒక్కటిమటుకు పొరజూసి మరీ, శుభమస్తు అనుకోమందిట-

'పిల్లవాడికికూడా, తండ్రిచాలికే అని జ్యోతిష్కులు అన్నారు - కనుక, పిల్లదాని ఆయుర్భాగ్యం విషయంలో మీకు అనుమానం ఉండి, మొక్కు తీర్చుకునేందుకే అయితే,- అంతకంటేనా? నా మనమడు, మరొకరిలాటివాడు కాడు - వాడంత యోగ్యుడులేడు: ఉన్నన్నాళ్లూ పువ్వుల్లో పెట్టి చూసుకుంటాము - ఇదీ నాయనా, అసలు సంగతి - ఎవరో ఎవరో అయితే, మీ రిచ్చే కట్నాలకూ, కానుకలకూ ఎగిరి గంతేసి ఒప్పుకోకపోదునా? - తెలిసి మీ దగ్గిర ఈ విషయం దాస్తే నాకు మరి పుట్టగతులుంటాయా?-' అందిట!

కరణంగారు పిల్లదానికి యీ గండం తప్పించినందుకు అమ్మమ్మపాదా లంటుకు మొక్కి - అభోజనంగానే వెళ్ళిపోయినారుట!-

వినగా - అమ్మమ్మ మనసు, అప్పటికి తెలిసి, వెంకటరత్నం, పసిపిల్లవాడల్లే, కృతజ్ఞతగా బావురుమన్నాడు -

అమ్మమ్మ – పొదివి పట్టుకుని, నీ మనసు నాకు తెలుసురా తండ్రీ! – నీ బాధ నాకు తెలుసు! – ఆ తండ్రి బిడ్డవు కాదూ! – బిగ్గరగా ఏడిస్తే, నీ మనసు ఏమైపోతుందో, అని, ఏదో వంక పెట్టి ఎప్పుడూ విసుక్కుంటానురా నాయనా!–'

'నీమీది కోపాన కాదు! – కాదురా తండ్రీ!

నీవు పెళ్లి చేసుకోలేదని నాకేం విచారం లేదు: మనుమరాలిచేత ఉపచారం చేయించుకోవాలనే ఉబలాటమూ లేదు: నేను ఉన్నన్నాళ్లూ యింత వండి పెడతాను–ఇహ ఆ తరువాత అంటావ్ – నీ తల్లి ఎలా తలిస్తే – అంత!–

తానే, – తన బిడ్డను కనిపెట్టుకుంటుంది!

ఆ కుమిమాత్రం–'

వెంకటరత్నం – కళ్లు మిరుమిట్లు గొలిపే కాంతిలో నిలుచోలేకపోయినట్టు, ఇల్లు విడిచి, వీధిలోకి వచ్చేశాడు: మనసులో అమ్మమ్మకు, అనుక్షణమూ, అడుగడుకూ మ్రొక్కుకుంటూ–

ఆ వెలుగు దూసుకువచ్చిన తరువాత, ఈ నడివీథి, ఈ సమ్మర్దం, ఈ దీపాల మినుకుమినుకు – ఈ మల్లెల గుమాయింపూ, ఇదంతా, తనకు అందుబాటులో ఉండి, తనజోలికి రావడానికి భయంభయంగా తప్పుకు తిరిగే, ఏదో సాదా – లోకంలాగా అనిపించింది వెంకటరత్నానికి –

అప్పటికి, – మామూలు మనిషి అయినాడు –

రంగశాయి కనబడితే, పలుకరించాడు: నిలవేసి కుశల ప్రశ్నలు చేశాడు – 'నీవు కనబడకపోతే ఏమీ తోచడం

లేదురా!' అన్నాడు. 'రేపు మీ యింటికి వచ్చి, కొత్త సంసారం ముచ్చట చూస్తా' నన్నాడు! - మామూలు ధోరణిలో వెన్ను తట్టాడు -

వెంకటరత్నం - ఎటు చూసినా, - ఏమీ ఎబ్బెట్టు కనిపించ లేదు. -